

В. Кульчицький, Л. Пристаи

**ЦЕНТРАЛЬНІ ОРГАНИ ВЛАДИ І УПРАВЛІННЯ
ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ ПОЛЬЩІ 1935 року**

У травні 1926 р. Ю.Пілсудський з допомогою відданих йому військових з'єднав здійснив у Польщі державний переворот. Під час вуличних боїв у Варшаві вбито 400 чол. і понад тисячу поранено [1, с. 187]. Було повалено уряд В.Вітоса, від посади президента відмовився С. Войцеховський, новостворений уряд очолив професор Львівської політехніки К.Бартель.

Внаслідок травневого перевороту 1926 р. у Польщі був запроваджений тоталітарний режим, який зводив нанівець основні принципи, що лежали в основі Березневої конституції 1921р. Травневі події започаткували процес фашизації Польщі, який проводила санація (від лат. *sanatio* - оздоровлення) тобто табір прихильників Пілсудського. Під демагогічним лозунгом "морального оздоровлення" політичного і економічного життя країни санація сприяла зміцненню виконавчої влади і обмеженню громадянських прав, боролася з будь-якими проявами національно-визвольного руху, проводила політику пригнічення національних меншин. Політика санації завершилася крахом Польщі й загарбанням її гітлерівською Німеччиною у вересні 1939 р.

Вже в 1928 р. розпочалася робота з перегляду Березневої конституції 1921 р., а 23 квітня 1935 р. президент підписав нову конституцію, що дістала назву Квітневої. За своєю структурою вона складалася з 14 розділів і налічувала 81 статтю. На її принципах та змісті відбилися теоретичні концепції і практичні зразки тоталітарної держави, що склалися в Італії, Німеччині, Португалії. Тому небезпідставним є твердження, що Конституція 1935 року формально закріпила встановлення в Польщі фашистської диктатури за зразком гітлерівської Німеччини.[3, с. 5].

Нова концепція держави містилася в статті 1 конституції, яка оголошувала, що "Польська держава є спільним благом усіх громадян" [4, с. 265]. Держава розглядалася як надкласова цінність, як благо суспільства в' цілому! Цим автори конституції намагалися затушкувати справжні цілі держави - захищати інтереси пануючих верств.

Встановлюючи відносини між особою і колективом, Квітнева конституція надавала перевагу колективним інтересам над індивідуальними, до того ж посилено підкреслювались обов'язки особи перед державою, а не її права. Право громадян брати участь у громадському житті ставилося в залежність від заслуг "в ім'я спільного блага". Тим самим конституція відкидала принцип загальних рівних політичних прав. Державі конституція забезпечувала керівну роль у суспільстві, відкриваючи перед нею широкі можливості для втручання в галузь суспільних і культурних відносин.

Джерелом і носієм державної влади Квітнева конституція визнавала президента. В статті 2 записано: "На чолі держави стоїть Президент Республіки В його особі зосереджується єдина і неподільна державна влада" [4 с 265.

Президент не несе ні конституційної, ні політичної відповідальності. На ньому латала тільки "відповідальність перед Богом та історією за долю держави"¹.

Принцип концентрації державної влади в руках президента не означав, що тільки він один з допомогою чиновницького апарату повинен здійснювати всі функції держави. В статті 3 Квітневої конституції перелічувались такі державні установи: уряд, сейм, сенат, збройні сили, суди, державний контроль. Усі вони мали належати президентові республіки. Кожен з них мав чітко визначене місце в конституції коло повноважень, причому повноваження, не закріплені за жодними органами, належали урядові.

Конституція 1935 року ввела складну систему виборів президента. У виборах брали участь як сам президент, так і спеціально створене зібрання і виборців (2§гогатадгеше Еіекіогода), яке складалося з 80 чоловік, у тому числі 50 обраних сеймом, 25 - сенатом і 5 так званих вірилістів (маршалки, тобто голови групи і сенату, прем'єр-міністр, перший голова Верховного суду, генеральний інспектор збройних сил). Зібрання виборщиків обирало кандидата в президенти. Колишньому президентові надавалося право назвати власного кандидата, причому він міг висунути і свою кандидатуру. Якщо президент користувався цим правом, питання, хто з двох кандидатів стане президентом, вирішувалося загальним голосуванням. Якщо ж президент не висував ні себе, ні когось іншого, то пост президента посідав кандидат зібрання виборців.

Строк повноважень президента становив сім років. У випадку війни після закінчення миру його продовжувався на три місяці. Право заступати президента надавалося маршалкові сенату, який діставав усі повноваження президента.

Повноваження президента поділялися на законодавчі, конституційні, виконавчі, контрольні, надзвичайні (на випадок війни).

У галузі законодавства повноваження президента полягали у виданні декретів, які мали силу закону (ст.57 конституції). Він користувався правом відкладного вето на закони, прийняті сеймом та сенатом, призначав третину сенаторів, скликав сейм і сенат, відкривав і закривав сесії законодавчих палат, переносив строки їх засідань, забезпечував офіційне опублікування законів.

У галузі конституційних повноважень президентові належало право переважної ініціативи в питаннях зміни конституції, а також право вето щодо депутатського проекту зміни конституції, затвердженого сеймом і сенатом. Конституційні повноваження президента були встановлені так, що всупереч його волі не допускалась зміна конституції.

До важливих виконавчих повноважень президента належали: ухвала рішень, пов'язаних з виборами президента (скликання зібрання виборців, висунення кандидата в президенти, розпорядження про загальне голосування); призначення голови Ради міністрів і міністрів, суддів, першого голови Верховного суду, членів Державного трибуналу, голови і за його поданням членів Найвищої контрольної палати; право помилування; призначення верховного керівництва збройних сил; призначення генерального інспектора збройних сил; представництво держави назовні.

Контрольні повноваження президента визначали право розпуску сейму і сенату до закінчення строку їх повноважень, право відкликання голови Ради міністрів, голови Верховної контрольної палати, верховного головнокомандуючого, генерального інспектора збройних сил і міністрів, а також право

притягання міністрів до конституційної відповідальності перед судом Державного трибуналу, до складу якого входили перший голова Верховного суду як головуючий та шість судців.

На період війни визначались надзвичайні повноваження президента: призначення наступника; призначення головнокомандуючого; оголошення воєнного стану; видання декретів в обсязі всього державного законодавства, крім зміни конституції; продовження строку повноважень законодавчих палат; скликання сейму і сенату у звуженому складі (ст.79 конституції). Такі повноваження надавали президентові майже абсолютну владу.

Президент призначав за поданням глави уряду всіх міністрів. Становище голови Ради міністрів у кабінеті порівняно з конституцією 1921 р. було зміцнено - голова, а не Рада міністрів, установлював загальні принципи державної політики, які визначали діяльність міністрів. До компетенції Ради міністрів належали: право законодавчої ініціативи, видання виконавчих постанов, а також вирішення питань згідно з встановленими законами.

Квітнева конституція 1935 р. встановила різні види відповідальності міністрів: а) політичну відповідальність міністрів перед президентом, який міг відкликати міністра, якщо вважав це доцільним; б) парламентську відповідальність перед сеймом і сенатом (президент міг не погодитися з вотумом недовіря, але в такому випадку він повинен був розпустити законодавчі палати); в) конституційну відповідальність перед Державним трибуналом.

Квітнева конституція відводила законодавчим палатам другорядну роль у системі центральних державних органів. Передбачені Березневою конституцією переваги сейму перед сенатом були зведені нанівець шляхом розширення повноважень сенату.

Виборче право, встановлене Квітневою конституцією і положенням про вибори від 8 липня 1935 р., визначало склад сейму і сенату та систему голосування [5, с. 452-453]. Сейм складався з 208 депутатів, які обиралися на підставі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні. Кандидатів у депутати висували спеціально створені окружні зібрання, склад яких повинен був гарантувати, що на них не будуть чинити тиск опозиційні політичні партії. Активне виборче право до сейму надавалося громадянам, яким виповнилося 24 роки, за винятком військових, що перебували на дійсній військовій службі; пасивне - громадянам, які досягають 30 років.

Сенат складався з 96 сенаторів, третина яких призначалася президентом держави, а 2/3 обиралися шляхом непрямого голосування невеликої кількості громадян - так званої еліти. До неї належали громадяни, які досягли 30 років, мали високі державні нагороди, вищу або середню спеціальну освіту, офіцерське звання, займали виборні посади в органах самоврядування. Пасивне виборче право до сенату надавалося громадянам, яким виповнилося 40 років. Строк повноважень сейму і сенату становив п'ять років.

Сейм і сенат виконували конституційні, законодавчі й контрольні функції в обсязі, обмеженому повноваженнями президента. Конституція містила застереження про те, що функції управління державою не належать сеймові (ст.31 конституції). Конституційні компетенції були встановлені так, що законодавчі палати не могли вносити змін до конституції всупереч волі президента. З числа законодавчої компетенції були зняті питання організації уряду, адміністрації і

збройних сил. Решта повноважень обмежувались тим, що президент мав право видавати декрети і користувався правом вето. Крім того, сейм був позбавлений законодавчої ініціативи в питаннях бюджету, призовного контингенту до збройних сил, ратифікації міжнародних договорів (ст.50 конституції). У цих питаннях законодавча ініціатива належала винятково урядові. В порядку контрольної компетенції сейм і сенат могли вимагати відставку уряду або окремого міністра. Проте така вимога задовольнялася лише за згодою президента, який в іншому разі розпускав парламент до закінчення строку його повноважень. Сейм і сенат також мали право: притягати прем'єра і міністрів до конституційної відповідальності, вносити запити (інтерпеляції) до уряду, щорічно затверджувати звіт про виконання бюджету.

Розширення компетенції сенату виражалось, зокрема, в новому порядку голосування під час прийняття його поправок до проектів законів. Сейм міг відкинути ці поправки більшістю в 3/5 голосів (ст.53 конституції). Була обмежена депутатська недоторканість. Наприклад, за виступи, в яких вбачалися ознаки нелояльності або злочину, депутат за рішенням законодавчої палати на вимогу маршалка або міністра юстиції міг бути відданий до суду Державного трибун, лу. За порушення прав третьої особи під час засідання сейму чи сенату депутата можна було притягнути і до судової відповідальності (ст.41 конституції). До того ж депутатам заборонялося займатися бізнесом і обіймати високі державні посади (ст.43 і 44 конституції).

1. Маїу 8Ю\Ўпїк ПІ8ЮГІІ Роккі. -\Ўаг82а\уа, 1961.
2. КаЉа М. Иаспїеаі икгаїпзкі Баіаііоп 1941 г.- ОЕГОП;-Б\Ю\У, 1995.
3. Калинович ВИ. Колониальній режим управління западноукраїнськими землями в панской Польше (1918-1939 гг.)- Львов, 1955.
4. Копзіуїф Кгесгурофоїїе] Роїзкіе). - ^аггаша, 1997.
5. Бардах Ю., Леснодорский Б., Пиетрчак М. История государства й права Польши.-М., 1980.

, , У. КиКсЬуїккіі, Ти. РгузіаяЪ

СЕОТКАЪ АПТНОШТУ ОКСА^ ОР РСШЕК АШ
АВМІІЧІ8ТКАТЮІЧ РОК СООТГГОТКЖ ОР РОБА^ ОР 1935

Іп ібіз зсіепіТїс агїїсіе аге апаїузео! іЪе Базїс (Ъе геџїа!їон8 оГ іпе Роїїзп СопзНїїїон оГ 1935, Іпаї ЬеІоп§есІ Сепїгаї 8їале Аїїпогіїез. \Ўїс!е Баїїїсїез Ьепї № РрезМепІ, а зесопсі-гаїе гоїе іп Іпе зуїет оГ Сепїгаї Ог§аш оГ 8їале Аїїпогіїу Іоок азїсіе Ю ІНе Рагіїатепї. Іп деїаїї зНоадп іНе Гогтїп§ ргосесїїге, сотрозїїїон, 8аїт'8 ап<1 Зепаїе'з сотреїепсе.

Стаття надійшла до редколегії 05.12.1997